

Děkanský kostel sv. Jana Křtitele Teplice

Stručné dějiny kostela

Ačkoliv první bezpečně doložené zprávy o dnešním kostele pocházejí až z konce 16. století, musíme v historii teplických církevních staveb jít mnohem dále do minulosti, až do poloviny 12. století. Počátek souvisí se založením kláštera benediktinek, které se datuje do let 1156-1164. Klášter založila česká královna Judita, manželka krále Vladislava. Řeholnice vybudovaly svůj klášter v blízkosti již tehdy známých termálních pramenů. Jejich léčivý účinek dal postupně vzniknout osadě a posléze městu Teplice. Nejen jeho jméno, ale i celé jeho dějiny jsou úzce spojeny s těmito prameny a i lázněmi. V nejstarších listinách se místo nazývá „ad squas calidas“ – u teplých vod.

Klášterní bazilika, zasvěcená od počátku sv. Janu Křtiteli, ochránci vod a léčivých pramenů, stála spolu s klášterem nedaleko na jih od dnešního kostela, dnes za zdí na nádvoří staré části zámku. Bazilika po zrušení kláštera v 15. století zanikla a byla v 16. století postupně rozebrána na jiné stavby. Zachovaly se jen základy, které byly objeveny až po druhé světové válce při archeologickém výzkumu v 50. letech. Šlo o pozoruhodnou stavbu v románském slohu, podobající se bazilice sv. Jiří na Pražském hradě. Odtud byly také povolány benediktinky, jejichž mužská bazilika byla po požáru nedávno předtím, roku 1142, přestavěna. V půdoryse měla délku 44 m a šířku trojlodí 18 m, s kaplí a věží 28 m. Z kostela se zachovala krypta s románskými sloupky, nejstarší a nejvýznamnější památka v Teplicích.

O historii dnešního děkanského kostela víme do 16. století velmi málo. V Teplicích existoval již dříve vedle klášterního kostela městský, zasvěcený Panně Marii. O jeho přesné poloze se však názory různí. Existoval již v době předhusitské a jsou o něm zprávy z let 1432 – 1435. Zpráva papežského legáta Prospera de Sancta Cruce z roku 1549 píše o dvou kostelích, z nichž jeden byl zcela v troskách (klášterní) a druhý měl být opraven a měly být spojeny na žádost teplického pána Volfa z Vřesovic do jedné farnosti. Kostely byly zřejmě

velmi blízko a dnes převládá názor, že městský kostel byl předchůdcem jednoho ze dvou chrámů stojících v blízkosti klášterní baziliky- dnešního děkanského kostela nebo sousedního zámeckého kostela. Pro děkanský kostel mluví to, že stojí na románských základech a že jeho původní zasvěcení bylo „sv. Janu Křtiteli a P. Marii“, tj. zasvěcení sv. Janu Křtiteli bylo přineseno z klášterní baziliky na původní městský kostel P. Marie. O stavbě vedlejšího zámeckého kostela je pak zmínka v roce 1568 za vlády Bernarda z Vřesovic.

První bezpečná zpráva o dnešním děkanském kostele je ve Schwenkfeldově popisu lázní Teplic z roku 1607. Radslav Vchynský, pán Teplic dal renovovat farní kostel a přitom postavit věž, která byla dokončena roku 1594. Zpráva také uvádí, že v chrámu je hrobka rodu Vchynských, která je dodnes v děkanském kostele. Roku 1645 byla věž zasažena bleskem, obnovena, 1659 dostala nové zvony. Kolem kostela se nacházel hřbitov, který se užíval do roku 1760.

Dnešní podobu a výzdobu obdržel kostel v letech 1700-1703, kdy byla původní stavba zvětšena do podoby trojlodní baziliky a interiér zařízen v barokním a rokokovém slohu. Stalo se tak za vlády hraběte Františka Karla Clary – Aldringena a stavitelem byl pravděpodobně Kristián Lagler. Kostelní věž byla úplně dokončena až roku 1707.

V dalších letech docházelo již jen k dílčím opravám kostela. Tak byla věž opravena roku 1789, větší úpravy exteriéru i interiéru proběhly v letech 1877 – 1879, dále roku 1890. Po roce 1956 dostal kostel nový vnější nátěr. V současné době, od roku 1992, dochází k postupné celkové opravě kostela. Chrám dostal novou střechu z bonnského šindele, byly opraveny jeho krovy a pracovalo se na statickém zajištění kostela, neboť byl ohrožen destrukcí pro nestabilní podklad. Klenba byla stažena táhly a základy byly zpevněny injektáží.

V interiéru kostela došlo v poválečné době ke změnám v souvislosti s úpravou prostoru podle nových liturgických předpisů. Byla odstraněna kazatelna, svatostánek se přenesl z hlavního oltáře na levý

postranní oltář Svaté rodiny. Celý interiér byl opraven a vymalován v 60. letech za duchovních správců P. Kočičky a P. Ondroucha. Taktéž došlo za P. Ondroucha k přestavbě kostelních varhan. Dnešní obětní stůl byl vysvěcen v roce 1990 litoměřickým biskupem ThDr. Josefem Kouklem.

Faráři děkanského kostela měli v minulosti titul děkana. V 1. polovině 20. století zde nejdéle působil děkan Wittenbrink. Děkan míval 1-2 kaplany. Po 2. světové válce byli duchovními správci farnosti administrátoři. Titul děkana měl P. František Ondrouch, který zde působil v letech 1950 – 1960 a 1967-1976. Od roku 1990 působí na děkanství kněží salesiáni.

Architektura a exteriér kostela

Jde o trojlodní baziliku, pocházející v dnešní podobě z roku 1700, s pravoúhlým presbytářem a s hranolovou věží nad západním průčelím. Kostel je v půdoryse obdélníková stavba, s podélnou osou od západu k východu. Dosahuje délku 42,5 m a šířku 20 m. Výška klenby hlavní lodi je 12,5 m a výška věže včetně kříže 35 m.

Exteriér kostela se vyznačuje hladkými fasádami, s bosáží na nárožích průčelí. Okna jsou segmentová. Věž s nárožní bosáží a osovým polokruhově zakončeným portálem s trojúhelníkovým frontonem je v nejvyšším patře zúžena, obehnána pavlačí a kryta přílbovou střechou. Ve věži byl dříve byt hlásného. K věži přiléhá z boku válcová schodištní věž, členěná římsami. Trojlodí kostela

je sklenuto čtyřmi trojicemi křížové klenby, presbytář je valeně sklenut. Při západní stěně kostela je dvoupatrová kruchta, v níž stojí varhany. V patře se na stěně věže zachovalo nepatrné torzo renesanční fresky a českého nápisu z roku 1594.

Ke kostelu přiléhá po pravé straně sakristie přístavba, spojující kostel s Kolostujovými věžičkami, součástí zámeckého areálu, které jsou dnes využívány jako restaurace. Zde na vnější zdi jsou zachovány **tři náhrobky**. Nejstarší je renesanční náhrobní kámen Johanky Kaplířové z roku 1600 s českým nápisem a erbem. Další náhrobník je barokní s reliéfem krucifixu z roku 1711 a třetí nápisový náhrobník, oba s německým textem.

Kostel byl dříve na severní a výchovní straně obklopen domky, které byly po válce strženy a místo nich kostel podepřen řadou pilířů. Podklad byl však narušen a v klenbě se objevily trhliny. Nyní proběhlo statické zajištění stavby a zpevnění základů.

Připojme sem ještě zmínku o **3 zvonech**, které se nacházejí na věži kostela. Největší z nich je zároveň nejmladší (z roku 1659). Má průměr 110 cm a výšku 135 cm. Má znak Jana Marka Aldringena, držitele Teplic s německým a znak města s latinským nápisem. Byl vyroben pražským zvonařem Löwem a je hodnocen jako kvalitní raně barokní zvonařská práce. Druhý zvon podle velikosti i stáří nese jméno Benedikt a je datován k roku 1540. Má průměr 87 cm a výšku 70 cm a nese latinský nápis. Je to příklad renezančního díla. U třetího zvonu bylo objeveno datování k roku 1482 a může pocházet z původního klášterního kostela P. Marie. Měří v průměru 67 cm a má výšku 55 cm. Na zvonu je reliéf Piety a český nápis: „Tento zwon gest udielan we gmeno Bozie a Matky Bozie leta bozieho MO CCCLXXXII Hanucs Konwaz“

Interiér kostela

Vybavení kostela je převážně z doby kolem roku 1730, pozdně barokní, zčásti rokokové. Orientaci jednotlivých objektů dále popsanych viz přiložený plánec kostela (číslování totožné).

1. Hlavní oltář

Je dílem Teplického mistra z doby kolem r.1730. Jde o mohutný sloupový baldachýn, napodobení Berniniho oltáře v chrámu sv. Petra v Římě. 4 dřevěné točité sloupy jsou spojeny s vlastní svatbou oltáře. Před předními sloupy stojí volné sochy sv. Petry a sv. Pavla od řezbáře Posta. Střed oltáře tvoří obraz Křest Kristův ze školy Petra Brandla, který je lemován plochými dřevěnými pozlacenými reliéfy Teplického mistra: dole Poslední večeře, po stranách čtyři výjevy z Olivetské

hory /spící apoštolové, Ježíš v Getsemanech, Jidášova zrada, Ježíš zajat/. Nad horní římsou oltáře /nad sloupy/ je reliéf Nejsvětější Trojice /Duch sv. v podobě holubice, Bůh Otec v podobě starce se zeměkoulí obklopeného zlatými paprsky/ a jsou zde skupiny andělů. Na oltářní menze byl původní svatostánek nahrazen křížem a vedle něho jsou dva relikviáře.

Oltář dosahuje svou celkovou výškou až ke stropu hlavní lodi, tj. do výše 12 m, z toho sloupy do výše 8 m. Po obou stranách oltářní menzy jsou umístěny erby teplického knížecího rodu Clary-Aldringenů, který byl dříve patronem kostela.

2. Oltář Svaté Rodiny

Tento oltář, nazývaný též Ježíšovi přátelé, je zcela vpředu v závěru lové boční lodi a pochází od Teplického mistra. Oltářní obraz Sv. Rodiny z poloviny 19. století je snad kopie podle obrazu V.V. Reiner. Mezi dvojicemi bočních sloupů stojí sochy sv. Antonína (drží Ježíška) a sv. Kateřiny Sienské (drží knihu). Nahoře nad oltářem je Boží oko a andělé.

Ve svatostánku oltáře je trvale uchovávána Nejsvětější Svátost, proto vlevo v boční lodi svítí věčné světlo.

3. Boční oltář sv. Jana Nepomuckého

Je vlevo od obětního stolu a opírá se o přední pilíř klenby. Oltář z doby kolem r. 1730 je portálový, s obrazem sv. Jana Nepomuckého z okruhu Petra Brandla. Mezi dvojicemi bočních sloupů jsou umístěny ploché reliéfy /zlacené, ze dřeva/ sv. Vojtěcha a sv. Prokopa od Teplického mistra a v nástavci nad oltářem je novější obraz Panny Marie Růžencové.

4. Boční oltář Čtrnácti svatých pomocníků

Je vpravo od obětního stolu a opírá se o pilíř, za nímž je sakristie. Oltářní obraz, kde hlavní postavu tvoří sv. Kryštof, nesoucí Ježíška, je opět z okruhu Petra Brandla. Ploché reliéfy mezi bočními dvojicemi sloupů znázorňují sv. Václava a sv. Ludmilu. V nástavci nad oltářem je obraz sv. Josefa.

5. Oltář sv. Kříže v levé lodi

Tento oltář při levé stěně kostela je portálový, sloupový. Má volnou plastiku krucifixu před obrazem krajiny, která je biblická. Na oltářní menze jsou sochy Panny Marie Bolestné a sv. Jana Evangelisty. Pod menzou se nachází Boží hrob.

6. Oltář sv. Barbory v pravé lodi

I tento oltář při pravé stěně kostela je portálový, sloupový. Uprostřed má obraz sv. Barbory. Na oltářní menze stojí 4 sochy – zleva sv. Ambrož, sv. Bruno, sv. Karel Boromejský a sv. Jan Křtitel. V nástavci nad oltářem jsou sochy sv. Mořice, sv. Kateřiny Alexandrijské, sv. Alžběty Durynské a sv. Martina. Pod menzou se nachází socha ležícího sv. Jana Nepomuckého.

7. Křtitelnice

Stojí v přední části pravé boční lodi. Je to nejstarší předmět inventáře v interiéru kostela a pochází z let 1511 – 1517. Je cínová, má na sobě 4 reliéfy světců a latinský nápis, že patří ke kostelu sv. Jana Křtitele /“ad ecclesiam terme divi Joannis“/. Postavy světců zpodobují sv. Petra, Pavla, Jakuba Většího a Jana Křtitele. Křtitelnice byla zřejmě později přepracována. Mladšího data je dřevěné víko se vzkříšeným Kristem.

8. Soška Jezulátka

Stojí v levé boční lodi vpravo vedle oltáře sv. Kříže. Je novějšího data, ze sádky a napodobuje sošku Pražského Jezulátka.

9. Hrobka Clary-Aldringenů

Nachází se v levé boční lodi, pod podlahou v přední části kostela. Nejstarší olověná rakev z roku 1662 je dobře zachovaná, ostatní (asi 10) jsou dřevěné rakve a jsou většinou silně poškozené. Poslední člen tohoto rodu byl zde pohřben roku 1751. Další byli pochováni v bývalé knížecí hrobce

u Loretánské kaple /dnes ulice U zámku/, po jejím zrušení se začátkem 20. století přestěhovali do nového kostela v Dubí. Hrobka byla v roce 1995 v souvislosti se stavebními pracemi otevřena a dokumentována. Je ve špatném stavu a má být opravena.

10. Hrobka rodu Vchynských

Je v pravé boční lodi, pod podlahou v přední části kostela. Jsou v ní cínové rakve z konce 16. století a počátku 17. století s českými nápisy.

11. Náhrobek Šebestiána z Gutštejna

Je v zadní části pravé boční lodi. Tento šlechtic zemřel v Teplicích v roce 1578.

12. Pamětní deska Pavla Antoniewiczze

Je na zadním pilíři v pravé boční lodi, nedaleko předešlého náhrobku. Byl to litevský hejtman a polský lázeňský host, který zde zemřel roku 1664.

13. Pamětní deska paní Mikanové

Je na zadním pilíři v levé boční lodi. Marie Anna Mikanová, roz. De Chabo, která zemřela roku 1771, byla z francouzského šlechtického rodu, manželka tehdejšího lázeňského lékaře ve službách Claryů, Josefa Gottfrieda Mikana, který se později stal univerzitním profesorem v Praze. Proslavil se její syn, narozený v Teplicích 1769, Johann Christian Mikan, který se stal významným botanikem a cestovatelem.

14. Obětní stůl /oltář/

V dnešní podobě, obrácen k lidu, je od roku 1990 a nahradil starší ze 60. let. Oltářní menza ze dřeva leží na podstavci z bývalé mřížky, oddělující presbytář od lodi.

15. Zpovědnice

Jsou u zadní stěny kostela na konci obou bočních lodí. Dřevěné, s dvířky, zasklené.

16. Socha Nejsvětějšího Srdce Ježíšova

Stojí na předním konci pravé boční lodi před křtitelnicí, na světlém podstavci s reliefem anděla na zdi, je dřevěná, polychromovaná novějšího původu.

Křížová cesta

V okrasně vyřezávaném dřevěném rámu hnědé barvy jsou jednotlivé scény vyvedeny v plastických reliéfech s polychromovanými postavami. Zastavení jsou rozmístěna po celém obvodu kostela.

Varhany

Dnešní varhany jsou umístěny na obou kůrech nad sebou a jejich celková rekonstrukce a přestavba ukončena roku 1976. Jde o třímanuálové varhany, vzniklé přestavbou dvoumanuálových varhan na horním kůru /Schiffnerovy pneumatické ze školní kaple v Kapelní ulici/ a jednomanuálových Schiffnerových varhan, přestěhovaných na spodní kůr z kaple v Alejní ulici. Dispozici navrhl varhaník V.E.Josífek, stavbu provedla firma Organa. Nástroj poskytuje všechny možnosti pro liturgické i koncertní využití.